

**Герт Дресел
(Австрија)**

**ИЗВОРИ НА ТЕШКОТИИ, ГРЕШКИ И ДРУГИ СТАПИЦИ: СЕ УШТЕ ИМА
МНОГУ ДО ЕДНАКОВ ЕВРОПСКИ ДИЈАЛОГ ВО АНТРОПОЛОШКИТЕ
НАУКИ**

- емпириски извештај -

Апстракт: Врз основа на личните искуства при стручните и научните контакти и дискусии со колегите од Југоисточна Европа, особено со автори од Бугарија, авторот ги анализира изворите на тешкотиите, проблемите и другите можни стапици што се поставуваат пред нив. Во анализите авторот тргнува од најбаналните препреки, какви што се визните режими, недостатокот на финансиски средства, па сè до разликите во теориско-методолошките пристапи, како и културно-политичката заднина на авторите.

Клучни зборови: антропологија, европски научен дијалог, искуства во контакти со научници од земјите на Југоисточна Европа, Бугарија.

Овој прилог произлезе од конференција¹ на која австриските и бугарските етнологи, фолклористи и историски антрополози дискутираа за перспективите на една европска етнологија. Еден од предметите на општата расправа беа предусловите и можностите за еднаков етнолошки дијалог во Европа², што би значело еднаков дијалог меѓу излагачите на различни "национални" етнологии (и фолклорни и историски антропологии) на "Западот" и "(Југо)Истокот". Но, засега ние сме сè уште далеку од него, како што јас би го кажал тоа. Ова започнува со јазикот. Сите знаеме дека публикациите на германски јазик (да не зборуваме за оние на англиски) котираат многу повисоко во смисла на академска репутација отколку, на пример, публикациите на бугарски, исто како што студиски престој или истражување во САД би овозможиле подобра репутација во споредба со истите во Софија. Секако дека за неопходноста од една зголемена меѓународна ориентација на науката е дискутирано доста, особено во Австрија. Но постои хиерархија, ретко експлицитно изразена и затоа уште поефективна, на земји, региони и јазици. Оваа хиерархија, која е формирана и формулирана главно од истакнувачите на "Западот", ги изразува културните концепции кои западните и централните Европјани ги имаат за Југоисточна Европа. А тоа е одраз на тековните шаблони на политичка и економска моќ. Да кажеме дека тоа е шенгенска Европа, да кажеме дека е грубо изразената економска нерамнотежа меѓу Западна и Источна Европа: овие работи и другите такви работи многу силно ги скратуваат шансите на бугарските колеги да учествуваат во западните академски расправи. Додека ние, Австријците, можеме да патуваме во различни југоисточни европски земји по желба и без виза, и понатаму да употребуваме речиси совршена инфраструктура на комуникација, ова не е така во

¹ "Kolloquium Bulgarien – Oesterreich. Europaeische Ethnologie an der Wende Perspektiven – Aufgaben – Kooperationen", Kittsee (Avstrija), од 10 до 12 октомври.

² Концептот води потекло од француската етнологистика Martine Segalen (Мартине Сегален). Благодарност до Reinhard Johler (Рајнхард Јолер) за оваа помош. Martine Segalen: L'autre et le semblable. Regards sur l'ethnologie des sociétés contemporaines, Pariz 1989.

обратниот случај. За бугарските научници е подеднакво тешко да си обезбедат користење на виза за шенгенските земји без многу трошоци и да комуницираат преку големи географски раздалечености. Факсовите и писмата до некоја бугарска дестинација не се финансиски проблем за нас, но во обратниот случај, тие се.

Овие структури, кои се, исто така, показатели на моќ, особено излегуваат на виделина во академската рутина, во директните средби и комуникациите помеѓу Бугарите и Австријците. Која било средба меѓу бугарски и австриски научник или студент секогаш ќе биде претходно структурирана, дури и пред да дојде до првиот контакт. И уште повеќе од тоа, овие средби не само што ги откриваат врските на моќта туку, исто така, повторно ги создаваат, одново и одново. Но карактерот на сите средби меѓу личностите, кој претпоставува создавање на структури, исто така, содржи и потенцијал за промена кој не треба да биде потценет. Ова значи: во начинот на кој ние му приоѓаме на некој однос, би можеле барем во одредена мера, да ги отфрлиме овие показатели на моќта. Фаворизирањето и обелоденувањето на здружената работна култура на австриските и бугарските научници можеби би можело да биде првиот чекор во правецот на еднаков дијалог.

На следните страници јас сакам да ја разјаснам важноста на политичките и економските структури за средбите на австриските и бугарските научници врз основа на моите сопствени искуства. Во средиштето на ова јас сакам да поставам еден историско-антрополошки семинар, кој се одржува секоја година во февруари и е заеднички организиран од пододелот за Историска антропологија на ИФФ³ (Институт за интердисциплинарни истражувања и продолжително образование на универзитетите во Клагенфурт, Виена, Инсбрук и Грац) во Виена, Одделот за историја на Југоисточна Европа на Универзитетот во Грац и Меѓународниот семинар за балкански студии во Благоевград.⁴ За период од една или две недели годишно, некои двестина австриски и бугарски студенти, историчари, фолклористи, етнологзи итн. се среќаваат во Банско, во подножјето на Пирин планина, да дискутираат секоја година за друга историско-антрополошка тема.⁵ Во смислата на "рефлексивна историска антропологија" како што напредува, особено на ИФФ, својата сопствена научна практика станува сè повеќе предмет на разгледување, а понекогаш, исто така, и на истражување,⁶ ги разгледувам моите сопствени, или австриските, средби со бугарските колеги.

Она што го забележав како мошне инспиративно во овој контекст беше читањето на една етно-психоаналитичка студија од Маја Надиг.⁷ Ова истражување, поставувајќи го прашањето на специфична култура на индијанските жени во едно мексиканско село, се истакнува со импресивната искреност на неговиот автор.

³ Поради неговата должина целосното име на ИФФ го сместив во фуснотите: Institute for Interdisciplinary Research and Continuing Education of the Universities of Klagenfurt, Vienna, Innsbruck, and Graz (Институт за интердисциплинарно истражување и продолжено образование на Универзитетите во Клагенфурт, Виена, Инсбрук и Грац).

⁴ Понатамошни соработнички партнери и финансиери се, меѓу другите, софискиот огранок на Австрискиот Институт за Источна и Југоисточна Европа, кој под водство на Сигрид Берка (Sigrid Berka) постојано и интензивно ја унапредува историско-антрополошката размена помеѓу Австрија и Бугарија и, делумно, Gruppe Wissenschaftsförderung на градот Виена.

⁵ Од состанокот во Банско од 1997 произлезе публикација издадена неодамна на германски: Gert Dressel / Gudrun Hopf (издавачи): Von Geschmacken und Anderen Gaben. Annäherungen an eine Historische Anthropologie des Lebens, Frankfurt am Main et al. 1999.

⁶ Запад увод, видете: Gert Dressel / Bernhard Rathmayr (ed.): Mensch-Wissenschaft-Gesellschaft. Versuche einer Reflexiven Historischen Anthropologie, Innsbruck 1999.

⁷ Maya Nadig: Die Verbogene Kultur der Frau. Ethnopschoanalytische Gespräche mit Bäuerinnen in Mexiko. Frankfurt am Main 1989.

Учиме многу повеќе од обично за сложениот процес на обработка на податоци, за средбата меѓу европскиот истражувач и централноамериканските субјекти на нејзиното истражување во теренските истражувања и етно-психоаналитичките интервјуа, за перспективата на истражувачот формирана социо-културно, за начинот на кој оние кои биле истражувани го примиле чинот на истражување, и конечно, за различните потекла на социјалното искуство, елементи на пренос (во психоанализата - репродукција на емоции кои се однесуваат на потиснати искуства, особено од детството, и замената на друга личност, особено психоаналитичарот, за објект на потиснатите чувства - заб. на прев.) и противпренос, заемното доделување на улоги и за важноста на овие феномени за самите податоци. Станува евидентно колку многу психо-емоционалните феномени се поврзани со надиндивидуалните социјални структури - на двете страни на истражувачката ситуација. А извештајот на Надиг го објаснува на најненадминлив начин фактот дека разгледувањето на самиот себеси и на личноста наспроти (некого), дека размислувањето за заедничките претстави, предрасуди, емоции и за нивното социо-културно устројство не е со цел на задоволување на сопствените (себични) интереси, а уште помалку е егзибиционизам. Напротив, таквиот рефлексивен пристап е, всушност, предуслов за создавање на некое заедничко ниво на комуникација и предуслов за да се допрат нивоа на искуствата на испитуваната култура кои инаку би останале скриени и неосознаени за истражувачот. Вака практикуваната рефлексивност, следствено, непроменливо ѝ служи на намената на здобивање со научно знаење.

Секако дека моите бугарски колеги не се предметите на моето истражување и ние не сме си така туѓи едни на други, можеби, како Надиг и индијанските жени истражувани од неа; а далеку од тоа дека јас сум обучен етно-психоаналитичар. Како и да е, од студијата на Надиг може да биде издвоена серија потенцијални начини на кои би можела да се разгледува културата на австро-бугарските академски средби. На страниците кои следат јас ќе се обидам да ги разгледам моите средби, неколку слики со бугарските студенти и научници, од перспективата на моето сопствено познание. Ова би значело дека јас, пред сè, ќе ја дискутирам мојата сопствена улога и улогата која моите бугарски колеги ја имаат за мене; ќе ги дискутирам моите идеи и начини на дејствување, и симпатиите кои ги имам во врска со гледиштата на бугарската страна. Но јас постојано ќе се обидувам да одам над моето лично ниво, правејќи осврти врз различни видови на социјални параметри. И, како што кажав, тоа е обид - прв обид, затоа што колку често и да сме се среќавале во меѓувреме, во Банско и други места во Бугарија: ние (Австријците и Бугарите) всушност не знаеме, едни за други, што мислат оние другите за нас и за самите себе. Како што интензивното разгледување на Надиг се сосредоточува на здобивање со научно знаење, моето откривање се стреми кон отстранување на барем некои од пречките кои толку го попречуваат еднаквиот дијалог во заедничката работна историско - антрополошка практика на Австријците и Бугарите.

Првата слика, едно прото-научно искуство, така да се каже: Софија, главна станица, јули 1992 г., јас стапувам на бугарска почва за првпат. Не заради академска конференција, туку затоа што ја имав одбрано Бугарија за патување на одмор, заедно со моето друштво. Причината за нашиот избор: мислиме дека не знаеме ништо за оваа земја и сакаме да ја истражime патувајќи со железница. Првата работа која треба да ја направиме е да влеземе во менувачницата на железничката станица бидејќи немаме левови. Мојата девојка разменува илјада австриски шилинзи, исто така и јас, добиваме големо купче бугарски банкноти за возврат - и сме ја испразниле менувачницата. Ова беше засрамувачки, мошне непријатно, и дури не ни знаевме каде да ги ставиме сите тие пари - и ова се случува на железничка

станица, токму таму, со сите тие луѓе наоколу. Но заедно со тоа беше исто така, и да не дојдеше одеднаш, туку во текот на следните денови, чувството на економска независност (или супериорност, можеби). Секако дека ова беше спротивставено на моето искуство во Виена, во Австрија, каде што бев во завршната фаза на моите студии и имав малку пари, одвај за да останам на студии. Овој емоционален антагонизам на чувствување грижа на совест од една страна, а од друга страна пријатното чувство да неморам да внимавам на парите барем еднаш, ме придружуваше сите овие години при секоја од моите, во меѓувреме, многубројни посети на Бугарија. И тој влијаеше на мојата перцепција на земјата, на луѓето, и на академската култура. Тој исто ги структурираше моите средби со бугарските колеги, или начинот на кој јас ги доживувам.

Ова беше понатаму зајакнато со моето прво учество на семинарот во Банско во февруари 1997г. Во таа бугарска зима на несреќа, сиромаштијата, недостатокот од храна и огревен материјал беа непрестајно опипливи во секојдневниот живот. За првпат во мојот живот, јас видов луѓе во редици за леб пред пекарниците; и со секој ден моите пари - моите долари, моите германски марки, моите австриски шилинзи - дури се зголемуваа по вредност, бидејќи левот паѓаше ден по ден. За мене и за многу други австриски учесници, Банско 1997 не беше културен шок, туку економско бивање нешто друго, што сигурно влијаеше врз културата на австро - бугарските средби. Од една страна, бидејќи имаше очигледна економска разлика меѓу мене самиот како Австриец и мнозинството од бугарските колеги. Од друга страна, затоа што овој однос на различност имаше и друга димензија, имено разлика од или бивање нешто друго врз мене самиот, врз мојата преовладувачка рутина и услови за живот во Виена. Тоа што јас еднаш спаѓам во богатите (што во глобален контекст секогаш и е така, всушност), што не морам да внимавам на парите, ова е ситуација сосема непозната за мене, која секако дека носи низа погодности, но е, исто така, поврзана со непријатност, или, во најмала рака, со зачуденост. Затоа што во оваа бугарска рутина јас сум директно соочен со сиромаштија која не се споредува со мојата сопствена оскудност во Виена. И тоа не беше соочување од дистанца, како индиферентен набљудувач, туку едно мошне лично соочување. За време на овие две недели во Банско во февруари 1997, тоа беа моите академски соговорници, моите колеги - бугарски студенти, како и професори, кои беа мошне погодени и загрозени, во своето секојдневно постоење, со економското понижување. Во констелација кава што е оваа, несигурноста во врска со однесувањето и улогите на сите вклучени страни се скоро неизбежни.

Да го поставиме тоа како прашање: Како да се однесува некој во ситуација каква што е оваа како Австриец во меана, бугарска винска кафеана, често посетувана во друштво на бугарски колеги (што нѝ беше навика), со кои сме пиеле вино и ракија заедно, сме јаделе заедно, но со цени беа многу високи за бугарски услови? И кој ќе плати на крајот на една прекрасна вечер? Ако ние Австријците не платиме сѐ, тогаш на ова од страна на Бугарите може да се гледа како на обид да не се демонстрира премногу нашата економска супериорност или, можеби напротив: тоа би можело да се протолкува како скржавост како зголемување на нерамнотежата, како наше одбивање да видиме, наше оддалечување од оваа нееднаква распределеност на економските ресурси. Но што ако платиме? Ова, исто така, има две страни (лица): тоа би можело, од една страна, да биде разбрано како чин на праведност. Или, од друга страна, како некој вид заштитништво, снисходливата атмосфера уште еднаш ќе ја потврдува и овековечува нерамнотежата во секојдневното дејствување. Повеќето пати ние плаќавме. И можеби ова секогаш имаше нешто снисходливо во себе, и беше сигурно секогаш

мотивирано, делумно, не само кај мене, мислам, од задоволувањето на нашата немирна совест, немирната совест која ја имавме поради нееднаквата економска ситуација.

Ситуацијата е толку скокотлива, особено поради тоа што е, исто така, зачната во една поларност виновник - жртва. Јас често ги гледам Бугарите, моите бугарски колеги, како жртви. И често изгледа дека во моите средби и разговори со Бугарите (и други југоисточноевропски колеги), јас се трудам да го видам ова црно - бело размислување потврдено со тоа што јас, пос тојано прашувам и за нивната лична и општа економска состојба, иако јас всушност ги знам одговорите однапред. Но, јас сакам да ми биде потврдено, така што ќе можам да ја покажам мојата грижа, без оглед на тоа што самиот се чувствувам прилично немоќен или, можеби, заради тоа и затоа што, во исто време, како претставник на богата земја на Европската унија, јас се чувствувам одговорен и преку мојата грижа јас мислам дека можам да се соочам со мојата одговорност или да се ослободам од неа и да си олеснам себеси и на другите. Секако дека не сум како оној бизнисмен, мислам дека беше Швајцарец, кој во кафеана во Банско се однесуваше кон своите бугарски деловни партнери со крајна ароганција, објаснувајќи им што е тоа капитализам. Но, ако некои Бугари не се вклопуваат во мојата слика на жртва, јас со неодобрување гледам на нив, како што тоа го направив, на пример, со групата која на нашиот семинар во Банско од 1999 отворено го демонстрираше тоа дека тие се исто така имашливи, и понатаму, ги избегнуваа структурите, на семинарот кои беа создадени главно од нас Австријците. Да го кажеме ова полемично: во моето спонтано познание и проценка, добри, сочувствителни Бугари се оние кои главно се совпаѓаат со мојот концепт на жртва, што би значело дека се беспомошни, на еден или друг начин, дека им е потребна нашата помош (што и да би можело тоа да биде). Со други зборови: "добри" се оние кои, во суштина, го трпат нашиот снисходлив став.

Друга слика: повторно Банско, февруари 1997г. Предметот на нашиот историско - антрополошки семинар беше "Дарот и вредноста", главно беа историските и културните обичаи на давање и примање (всушност, прилично релевантни во оваа бугарска зима на несреќа 1997). Австриската група, околу петнаесет студенти и научници, решија, заради околностите на семинарот и неизвесната ситуација во Бугарија, да донесат подароци. Така, една вечер на почетокот на семинарот ние подаривме многу книги. Секој Австриец му даде книга на еден од Бугарите, а исто така, и Меѓународниот семинар за балкански студии на Благоевград, нашиот соработувачки партнер, прими значаен куп книги. Ние претходно добро знаевме за проблематичната ситуација, така што го изменивме распоредот на расправата со неколку бугарски колеги, на тој начин што по предавањето на книгите, Бугарите би имале можност да понудат подарок за возврат, што во овој случај беше поканата за вино. Иако сè уште верувам дека обредот помина добро (уште повеќе што со виното ситуацијата стана прилично дружељубива), истовремено не сум сигурен дали можеби од бугарската страна предавањето на книгите можеше да се сфати на сосема спротивен начин: дека тоа не само што ја демонстрира нашата економска супериорност туку, одозгора на тоа, и нагласува наводна академска супериорност од наша страна. Тоа оттаму што за време на нашиот настап ние направивме прилично голема парада од симболите на знаењето, самата материјализација на знаењето, односно книгите. И, делумно, оние кои ги подаруваа книгите беа истовремено и нивни автори, а повеќето од книгите беа на германски, јазик кој, како што се покажа, повеќето од бугарските колеги не го познаваа. Па, зошто да се даруваат луѓе кои не разбираат германски со научни книги на германски јазик?

Од кој агол и да го гледаме, нашиот настап, иако е со намера да биде чин на пријателство, го нагласува фактот дека економската супериорност може лесно да оди рака под рака со наводната академска супериорност. Сите знаеме дека условите за продукција на научни книги во Австрија се неспоредливо подобри од оние во Бугарија. Ова укажува на друга проблематична страна на гореспомнатата снисходливост. Ова последново најнапред се манифестира со сфаќање на личноста, од другата страна, како жртва на економските услови, толку немоќна наспроти нив (економските услови). И ако подоцна оваа снисходливост се пренесе на академското поле (или ако некоја постапка така се сфати), тогаш таа добива сосема дискриминаторска димензија, затоа што за научник да се сретне со друг научник кој го од заштитничка перспектива, значи да му се негира на другиот каква било негова или нејзина научна компетентност. Тогаш, одеднаш жртвите стануваат ученици, а виновниците нивни учители.

Трета сцена: повторно Софија, овојпат во летото 1998г на Универзитетот, или поточно, во просториите на Австриската библиотека. Малку пред тоа, бугарскиот превод на мојата книга за "Историската антропологија" беше официјално презентирана: и многу бугарски колеги, кои дотогаш не ми беа познати, се редат во редица за да поразговараат со мене, да разменат адреси итн. Друга разлика, и тоа разлика и во однос на мене, на мојот вообичаен тек на работите. Кога јас воопшто би можел да искусам такво нешто во Австрија или на друго место: колеги да се редат затоа што се интересираат за мене, и во таа мера. Ако Бугарија за мене е земја во која, во економска смисла, јас можам да живеам лесен живот, таа е исто така место каде што јас доживеав академско признавање. Оваа презентација на книгата во Софија беше добра за мојата суета, искрено го признавам тоа но, исто така и збунувачка, затоа што, на крајот на краиштата, јас не верував сосема во ситуацијата, затоа што тука повторно влијаеја разликите во моќта во академската рутина помеѓу "Западот" и "Истокот" или "Југоистокот". И мислам дека овие разлики во моќта, кои се во тесна врска со спомнатите заштитнички односи и со економските параметри, иако не само со нив, постојано се потврдуваат и повторно се создаваат со начинот на однесување на двете страни, австриската и бугарската.

Да се вратиме во Банско во овој контекст. Беше стара навика главно Австријците, а пред сè австриските професори, да ги презентираат своите трудови, но не и Бугарите, или само неколку, во текот на историско-антрополошкиот семинар. Бугарите можеби учествувале во дискусиите, поставувале прашања и им се обраќале на австриските професори, кои ги презентираа своите трудови, но секогаш во улога на ученици. Улогата на бугарските универзитетски професори беше, и во голема мерка сè уште е, онаа на преведувачи и организатори. Оваа структура на семинарот, во која Австријците се оние кои даваат помош за академскиот развој, беше поддржувана, во последната анализа, и од австриската и од бугарската страна, иако од различни причини. Мислам дека ние, Австријците, го доживуваме тоа како компензација дека барем еднаш ние имаме улога на оние кои знаат, авторитети. Во контекстот на западната академска рутина, почесто е обратното: ние често мислиме дека не сме сосема сериозно сфатени од Германците или од некои други. Од бугарска перспектива, од друга страна, мотивациите за одржување нееднакви односи би можеле да бидат следните: можеби се смета дека токму овој став на послушност ќе осигури важни контакти, бидејќи во светската академска практика, е важно да се имаат контакти со Западот. Овде можат да се најдат финансиски средства и други ресурси неопходни за истражувачка работа и преводи, овде лежи моќта на дефиниција на науката, овде можеш да се здобиеш со академска репутација. И многу добро е познато дека Бугарите и други југоисточни и источни Европејци можат да

патуваат во Шенген земјите само со големи тешкотии, и тоа не само од финансиски причини. Тековната скандалозна политика на Европската унија, исто така, прави да биде неопходно, ако се сака да се одржат редовни контакти со повеќе од два-тројца западни научници, да се поттикнат европските унионисти да патуваат во Бугарија, што понекогаш не е толку лесно. И колку често се случуваше во Банско на Австријците да им се заблагодаруваат што дошле, што одвоиле време за тоа. Како да немавме ние за што да се заблагодариме. Но, и со жалење можам да кажам, дека во моментот односите помеѓу Австријците и Бугарите во Банско се делумно, исто така, од видот на зависност од милоста и немилоста на помоќниот, односно на Австријците. Таквото заедништво нема многу заедничко со еднаквиот дијалог, се разбира. Напротив, тоа ги овековечува сите видови на показатели на моќта помеѓу "Западот" и "Југоистокот": оние економските, оние на академската политика, и оние политичките. И ги зајакнува сликите за "Балканците" кои ние сме ги усвоиле во адолесценцијата, и кои, како што покажа Марија Тодорова⁸, и Југоисточните Европејци понекогаш ги имаат самите за себе: слики на назадноста во многу погледи.

Четврта сцена: овој пат во Банско во 1999г., и општата тема "Младина и универзитетот". Во рамките на семинарот ги посетивме Универзитетот во Благоевград и еден студентски хостел, и екскурзија, пред сè разјасни каква непријатна состојба мора да искуси бугарската научна и универзитетска рутина. Неколку дена подоцна, кога презентирав труд за врските помеѓу научната пракса и општеството, јас се навратив на нашата посета, со намера со овој пример да објаснам како економските параметри влијаат на начините и содржините на научната пракса. Неколку часа подоцна дознав дека меѓу некои од бугарските колеги, повеќе меѓу постарите, се дискутирало за тоа колку многу мора да сум платен како австриски научник и каква ароганција мора да поседувам, кога сум можел да кажам такво нешто.

Сепак јас го избрав овој пример особено затоа што ми е добро позната врската помеѓу економската и научната практика од моето сопствено искуство, од искуството од ситуацијата на мојата генерација културни научници во Австрија: редок случај е за мене и за оние што се рамни на мене да бидеме редовно вработени; ние, обично, работиме краткорочни, најчесто слабо платени проекти. Секогаш мораме да мислиме за тоа како да ја преживееме следната година. Секако дека ова има влијание врз содржината на нашата научна работа. Но, тоа не мора да биде загуба во квалитет. Јас, всушност, мислам дека тоа ја направи мојата генерација почувствителна на економските и политичките неурамнотежености во составот на и помеѓу општествата, бидејќи недостигот на какви и да е средства е дел од нашето биографско искуство. Но, за ова не сакав да зборувам, бидејќи не сакав да направам од себе жртва пред бугарските научници, бидејќи таа ситуација е многу поопасна. И така, одеднаш јас не станав ништо друго освен истакнувач на богатиот и арогантен Запад.

Но овие недоразбирања и неслагање се, исто така, резултат на наставничко-ученичкиот вид на односи помеѓу австриските и бугарските колеги во Банско. Понекогаш потребите од благодарност мораат да се срушат и да попуштат пред отпорот, колку и неправедно третиран јас лично можеби се чувствувам. И тоа е последица на фактот дека која било поотворена дискусија за работите за кои луѓето навистина се интересираат, за структурите кои ги делат Австријците и Бугарите и за претпоставените разлики е речиси невозможна. Ова, како и да е, е скоро природно за секој наставничко-ученички однос или однос на наклоност и ненаклоност. Ниту

⁸ Maria Todorova: Die Erfindung des Balkan. Europas bequemes Vorurteil, Darmstadt 1999.

една од страните не е многу склона кон таква дискусија: Австријците затоа што тоа би ја поткопало нивната сопствена моќна позиција, а Бугарите затоа што се плашат од ненаклоноста на Австријците. И така, разликите се постојано присутни, лебдејќи во задината, излегувајќи на виделина во малите разговори, се покажуваат не толку отворено, но, сеедно, секогаш влијаат врз секојдневните односи и врз сликата која некој ја има за оној другиот, врз меѓусебното доделување на улогите.

Зачудувачки е како, на пример, за време на семинарот во Банско од 1997г, кога темата беше за давањето и примањето, никогаш не се дискутираше во јавност за тоа како во однос на оваа тема било тогаш и таму и колку влијаело тоа врз самите наши австроско-бугарски средби. Наместо тоа, се изродија жешки дискусии во рамките на австриската група за нашиот сопствен начин на дејствување, впечатокот кој тој може да им го оддаде на Бугарите итн. Потоа јас дознав дека и Бугарите имале жешки дискусии. Ќе помогнеш многу да се искористеше ситуацијата за да се разјасни малку повеќе што се случувало во главите и желудниците на другите, ако важноста на темата беше дискутирана помеѓу Бугарите и Австријците како дел од семинарот, и тоа во структурирана, организирана форма.

Исто така, врз прашањето за "Европа" никогаш досега отворено не сме се осврнале на состаноците во Банско. А сепак ова поле на конфликт постојано не придржува, како на пример во тоа што австриската страна повеќе ги нагласува (историските) разлики помеѓу Западна и Југоисточна Европа, додека Бугарите повеќе ги потцртуваат сличностите. Многуге конотации на двете гледишта, како и нивната моментална акутна важност итно би барале да бидат дискутирани, или за нив да се позборува, во полујавноста на семинарот. На мое големо задоволство, поотворена дискусија на оваа тешка тема веќе започна. Пред неколку месеци еден бугарски колега го публикува неговото незадоволство од некои австриски гледишта во едно научно списание во Бугарија (под мотото: "следбеници на Шенген"!), и еден од нападатите австриски научници, во меѓувреме, одговори на тоа. Иако ваквата дискусија може да биде болна на ова ниво, носејќи го сиот товар на сè што досега останало неискажано, долгорочно, натамошното табуизирање би било уште по болно и разделувачко. Но, што е најочигледно од тешкотиите кои исто така се покажаа во Банско е тоа што бугарскиот колега го публикува својот труд дури откако тој отиде на подолг престој во Кина. Така тој нема да мора да се соочи со своите противници во Банско. Тоа што тој го одбрал овој начин на дејствување би требало да не замисли за нашата улога, улогата на Австријците. И токму овој начин на дејствување е, всушност, проблемот на кој би требало заеднички да се осврнеме.

И сега доаѓам до перспективите, можностите и предусловите за еднаков европски дијалог во антрополошки ориентираните науки. Многу се имам осврнувано врз секојдневното ниво досега, на ниво на средби и комуникации помеѓу австриските и бугарските научници. Бидејќи таму лежи, според моето мислење, огромен потенцијал за промена, и тој е директно во наши раце. На ова ниво, ние би можеле, во некоја мера, да ги лишиме моќните политички и економски структури од нивната строгост. Дури и да не можеме да ја измениме "големата" политика, на пример таа на Европската Унија, она што можеме ние да го направиме е да ги трансформираме научната политика, академската рутина и академската култура. А тоа би било многу за почеток.

Она на што гледам како на задолжителен предуслов за таквиот дијалог е разгледувањето на структурите и показателите на моќта, во рамките на кои ние комуницираме едни со други и се среќаваме, размислување за стереотипите, сликите и предрасудите кои ги имаме едни за или против други и доделувањето на улогите, кое резултира од тоа. Се разбира, ова размислување бара структура или структури,

можеби и некои невообичаени. Возрасните луѓе, а научниците особено, секогаш мислат дека можат едноставно да се сретнат и да зборуваат за проблемот и да го решат. Јас сметам дека ова е многу погрешна процена и преценување на нашите сопствени способности. Не само што вообичаената форма на академско расправање е недоволна во врска со овој проблем; повеќе од тоа, ако самостојно се применува, таа ги овековечува токму оние работи кои сакаме да ги промениме. Ова, всушност, беше причината за тоа што го ставив моето лично искуство со австроко-бугарската работна култура во средиштето на овој есеј, можеби по малку кршејќи ги правилата на академските обичаи во врска со тоа како се прави тоа. Јас намерно ги нагласив проблемите и тешкотиите (а не многуте позитивни и незаборавно прекрасни искуства), понекогаш дури и на полемичен начин и се обидов да дискутирам за доделувањето улоги, вистински улоги и претпоставени улоги, со цел јавно да ги искажам овие пречки за еднаков дијалог од моја перспектива.

Јас би сакал сега да слушнам извештаи од бугарските колеги за нивните разгледувања и искуства, нивните толкувања на заедништвото и спротивставеноста, нивните слики и доделувањето улоги. Ова би морало да почне да се одвива во некоја заштитена а сепак јавна област, како на пример во Банско, или во публикација каква што е оваа. Заштитена а сепак јавна затоа што публицитетот би му дал повеќе тежина на она што е кажано; јавното поставување би ја нагласило важноста на она за што досега се дискутирало само насамо, ако воопшто тоа се правело доволно често; важноста на социјалното структурирање, на предрасудите итн. за научната практика и би ѝ го дало нејзиното заслужено значење. За прв чекор, таа не би била предмет на дискусија или разменување аргументи. Избрзаната дискусија секогаш ја вклучува опасноста од избрзани самооправдувања и одбрана. Поскоро, тоа би значело да се биде внимателен (отворен), да се слуша. Да се направи обид да се разбере другиот.⁹ Од друго ниво на напнати односи во академската рутина, имено, оние меѓу општествени, културни и социјални научници, од една страна, и природни научници од друга страна, знам дека е мудро да се биде внимателен со аргументите и дека слушањето и наклонето разбирање можат да водат кон повеќе смиреност во меѓусебното дејствување. Повеќе смиреност, тоа значи, пред сè, да се биде помалку зафатен со наметнување на работи на личноста наспроти и со толкување на другата страна наизменично. И ова е, конечно, предусловот за каква било продуктивна научна комуникација и потенцијална соработка. Со други зборови, фазите на слушање се оние кои конечно овозможуваат продуктивна научна дискусија. Мислам дека таквата невообичаена форма на научна комуникација која, на крајот на краиштата, не ја исклучува другата, вообичаена, форма, туку, напротив, ја прави дури и произведлива, би наишла на добри услови особено во Банско: интензивноста на контактите, кои, во меѓувреме, често прераснуваа во пријателства, би биле одлична основа за неа. Што се однесува до структурата на годишниот семинар, работите веќе почнаа да се менуваат, со тоа што почнавме да основуваме нешто како еднаков дијалог, со тоа што им дадовме на структурите подеднаква форма.

Со тоа конечно доаѓам до неколку дополнителни перспективи или неопходности за еднаков дијалог, кои одат над моменталните размислувања во рамките на еден ограничен видокруг. Ние сега во Банско се трудиме да достигнеме

⁹ Слична концепција на етнологски дијалог на слушање, можеби во различен, имено, воневропски контекст на истражување и наука, беше истакната од берлинскиот етнолог Volker Gottowik (Фолкер Готовик): *Die Wirklichkeit des Erfundenen. Anmerkungen zu einer Kontroverse zwischen Ethnograph und Ethnographierten*. Се наоѓа во: *Historische Anthropologie* 5 (1997), број 2, страни 239-301.

рамнотежа на трудовите презентирани од австриски и бугарски учесници, од универзитетски професори и студенти и повеќе од кога било, целосната програма на семинарот е водена од австриско-бугарската соработка. Ова звучи толку банално, дури цинично, а сепак е дел од еден свесен процес на учење на двете страни, во текот на кој Австријците постапно ја отфрлуваат нивната поранешна улога на технички советници, а мислењата и резултатите на бугарските колеги добиваат повеќе признание, што е секогаш, исто така, добивка за Австријците. Затоа што само на овој начин огромниот потенцијал на многу бугарски колеги може да дојде до израз. Тие можат да се покажат особено во Банско, затоа што тука германскиот и бугарскиот се јазици на еднакво рамниште, бидејќи сè се преведува од едниот на другиот јазик и обратно. Во оваа смисла, во Банско јазичната хиерархија на академската рутина не доаѓа до израз и оние кои имаат многу малку познавање од западните јазици (додека зборуваат, на пример, одлично руски јазик) можат да направат да бидат слушнати со сета нивна научна компетентност.

Би требало да биде задача на нас Австријците да имаме бугарски етнолошки или историско-антрополошки студии преведени на германски и издадени овде, и во поголема мера отколку досега.¹⁰ Се разбира дека ова нема во принцип да ја промени јазичната хиерархија на академската практика. Но, би ги интегрирало бугарските колеги во германско јазичната научна расправа. Иако во меѓувреме постојат неколку периодични изданија кои излегуваат на англиски јазик, на кој Бугарите исто така публикуваат¹¹, колку што јас сум информиран тие сите го имаат Балканот или Југоисточна Европа и слично во нивните наслови. Колку и да е важно ова за југословените Европејци конечно да учествуваат во дефиницијата на тоа што е "Балкан" или "Југоисточна Европа" би било исто толку важно да се интегрираат бугарските колеги во контекст на научна комуникација во која се дискутира не само за аспектите на Балканот. Ни австриските научници не би сакале да публикуваат само под етикетата "Австриска етнологија" ("Ethnologia Austriaca"). Особено во расправите за теории, методи и теми, што значи, расправи кои не се однесуваат веднаш на регионален контекст, бугарските истражувачи се исто толку важни. Само интеграцијата на бугарските колеги во таквите контексти на дискусија каков што е досегнувањето вон границите на лимитирана географска област, би било она што би можеле да го наречеме еднаков дијалог. А целосната еднаквост, особено во етнолошки, антрополошки или историски контекст, не може да биде достигната додека тука јас уште еднаш се навраќам на регионалните аспекти. Не е во прашање само тоа Австријците или другите централни и западни Европејци да можат да одат во Бугарија заради теренско истражување, туку, исто така, Бугарите да можат да прават теренски истражувања, на пример во некое австриско село или општина. Тоа барем еднаш би не направило објект за другите. На некој начин, би требало да биде изведливо да се организира и финансира таква работа од нашите фондови, колку и да се оскудни тие.

¹⁰ Нешто веќе беше постигнато, видете ги, на пример, публикациите на германски јазик од Кристина Попова, историчарка, и, во меѓувреме, раководителка на Меѓународниот семинар за Балкански студии во Благоевград: Kristina Popova: Die Einweihung der Kirsche Sveti Dimitar und die Schlacht von Port Arthur. Zeit- und Raumbewusstsein in den Randglossen der Evangeliare von Tesovo 1849-1927. Се наоѓа во: Historische Anthropologie 3 (1995), strani 72-99. Kristina Popova (издавач): "Ein roter und ein weißer Zwirn". Jugend auf dem Balkan, Wien / Köln / Weimar 1996.

¹¹ Видете ги, на пример, сè уште многу младите списанија: "Ethnologia Bulgarica. Yearbook of Bulgarian Ethnology and Folklore", и "Ethnologia Balkanica. Journal of Balkan Ethnology".

